

Andrej Rahten

TISCHLER

• ŽIVLJENJSKA POT VODILNEGA POLITIKA IN ŠOLNIKA KOROŠKIH SLOVENCEV •

Mohorjeva
Hermagoras

T I S C H L E R

Andrej Rahten

TISCHLER

• ŽIVLJENJSKA POT VODILNEGA POLITIKA IN ŠOLNIKA KOROŠKIH SLOVENCEV •

Mohorjeva
Celovec

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Tischler J.

RAHTEN, Andrej

Tischler : življenjska pot vodilnega politika in šolnika koroških Slovencev / Andrej Rahten ; [spremna beseda Danijel Grafenauer]. – Celovec : Mohorjeva družba, 2025

ISBN 978-3-7086-1374-1
COBISS.SI-ID 239656963

Andrej Rahten

TISCHLER. Življenjska pot vodilnega politika koroških Slovencev

Urednik: Hanzi Filipič

Jezikovni pregled: Tine Logar

Recenzenta: Teodor Domej in Aleš Gabrič

Spremna beseda: Danijel Grafenauer

Oblikovanje: Matej Nemec

Fotografija na naslovnici: Arhiv Krščanske kulturne zveze

© Mohorjeva založba Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2025

Založila, izdala in tiskala: Mohorjeva družba v Celovcu, 2025.

Za družbo: Franz Kelih, Karl Hren

Naklada: 500 izvodov

Cena: € 34,-

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

Knjiga je bila natisnjena ob podpori Urada Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Vsebina

Uvodne misli	7
1. Mladostna leta in šolanje	13
2. Predsednik Slovenske prosvetne zveze	41
3. Politične preizkušnje v tretjem rajhu	62
4. Od premestitve v Bregenz do padca nacističnega režima	80
5. Rešitelj izgnancev na beljaškem kolodvoru	91
6. Med povojnim optimizmom in politično stvarnostjo	96
7. Aneksionistične skomine	111
8. Ustanovitelj Narodnega sveta koroških Slovencev	157
9. Podporniki iz emigracije	172
10. Upanje v srednjeevropsko poslanstvo Avstrije	197
11. Razočaranja v drugi republiki	216
12. Oče Slovenske gimnazije	230
13. Krščanski demokrat in celovški ordinariat	242
14. Zadnja vrnitev	254
15. Slovo staroste slovenske narodne skupnosti	273
Zusammenfassung	283
Spremna beseda (<i>Danijel Grafenauer</i>)	305
Imensko kazalo	309

Uvodne misli

Zgodovinar, ki ga zanima usoda koroških Slovencev v 20. stoletju, ima nemalo razlogov, da podrobno preuči življenjsko pot dr. Joška Tischlerja (1902–1979), dolgoletnega politika, šolnika in kulturnika, ki je s svojim delovanjem nedvomno močno zaznamoval koroško družbeno dogajanje. Težko bi našli osebnost na političnem prizorišču avstrijske Koroške, ki se je vse do danes v tolikšni meri ohranila v zgodovinski zavesti tamkajšnjih Slovencev. Tako lahko vsako leto spremljamo podelitev *Tischlerjeve nagrade* osebnostim, ki so pomembno prispevale k razvoju in dobrobiti slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Tischler vsakodnevno spremlja tudi mlade generacije koroških Slovencev, ki obiskujejo Slovensko gimnazijo v Celovcu (Klagenfurt). Ne nazadnje pa je tudi eden redkih Slovencev, po katerem je poimenovana ulica v koroškem glavnem mestu – *Dr. Josko-Tischler-Allee*. To je samo nekaj dokazov, ki pričajo o njegovem zgodovinskem pomenu.

Tischler je v svoji bogati poklicni karieri kot učitelj matematike in fizike poučeval v Celovcu, štajerskem Fürstenfeldu, Beljaku (Villach), med drugo svetovno vojno pa v predarlškem Bregenzu. Že v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja je pustil pomemben pečat v družbenem delovanju koroških Slovencev, od leta 1937 je bil namreč predsednik Slovenske prosvetne zveze, ki je takrat povezovala slovensko manjšino na Koroškem. Takoj po drugi svetovni vojni je bil leta 1949 ustanovitelj krovne organizacije Narodnega sveta koroških Slovencev, ki ga je kot predsednik vodil do leta 1960, nato pa še v letih 1972–1976 (vmes je bil podpredsednik). Velja za »očeta Slovenske gimnazije«, od leta 1957 pa do leta 1967 je bil namreč ustanovni ravnatelj Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu.

Pričujoča biografska študija je v prvi vrsti izraz spontanega interesa za Tischlerjevo življenjsko pot, ki se je razvil ob mojem prvem obisku pri njegovi vnukinji Marici Hartmann v Celovcu.¹ Spominjam se, kako mi je ob srečanju nekega deževnega aprilskega dne prijazno dala na razpolago družinsko gradivo o tem pomembnem slovenskem narodnem voditelju. Ob posredovanju ravnatelja Mohorjeve družbe v Celovcu Franca Keliha sem prišel na obisk k njej z željo, da mi pomaga razsvetliti življenjsko pot svojega deda v luči njegovih stikov z Antonom Korošcem, vodilnim slovenskim državnikom prve polovice 20. stoletja. Iz Celovca pa sem se vrnil odločen, da tudi Tischlerju posvetim del svojega znanstvenega raziskovanja. Ob podpori predstojnice Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU dr. Petre Svoltjšak in s sodelovanjem mladega raziskovalca dr. Jana Bernota smo se najprej lotili evidentiranja in digitaliziranja obsežnega gradiva, nato pa tudi priprav na potujočo razstavo, ki je bila premierno predstavljena 10. decembra 2024 na Slovenski gimnaziji. Gradivo družine Tischler je nedvomno pomembno za trajno ohranjanje dediščine koroških Slovencev, kar je tudi ena od temeljnih nalog Mohorjeve družbe v Celovcu, ki je bila za sodelovanje pri ureditvi zapuščine izjemno zainteresirana in ji ob tej priložnosti izrekam zahvalo za podporo.

Tischler seveda ni edini politik, ki je s svojim delovanjem pomembno vplival na razvoj koroških Slovencev v 20. stoletju. Vseeno pa je njegov vpliv viden vse do danes. Njegov pomen na zgodovinskih prelomnicah 20. stoletja bi bilo v določeni meri – ob zavedanju, da gre za dve različni generaciji politikov – mogoče primerjati z dolgoletnim voditeljem koroških Slovencev, odvetnikom dr. Jankom Brejcem (1869–1934), ki je imel ključno vlogo na koroškem slovenskem političnem prizorišču od preloma stoletja do plebiscitnega dogajanja leta 1920.² Ko je Tischler nastopil svojo politično pot, je jedro in glavno oporo slovenske narodne politike na Koroškem še

¹ Ta biografska študija je nastala v okviru Ciljnega raziskovalnega projekta Zapuščina Joška Tischlerja (V6-24076), ki ga financirata Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu ter Javna agencija za raziskave in inovacije Republike Slovenije. Spada tudi v sklop večletnih biografskih raziskav, ki so na Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) doživele renesanso že v času oblikovanja koncepta *Novega Slovenskega biografskega leksikona* pred dvema desetletjema, v zadnjih letih pa so postale eden od zaščitnih znakov raziskovalnih dejavnosti na ZRC SAZU.

² Podrobno o Brejčevi politični poti Andrej Rahten, *Pozabljeni slovenski premier. Politična biografija dr. Janka Brejca* (Mohorjeva družba: Celovec – Ljubljana – Dunaj 2002).

vedno predstavljala duhovščina, a se je zaradi prepovedi delovanja klera v politiki prav v Tischlerjevem času njena vloga že nekoliko zmanjšala. Med Brejčevo in Tischlerjevo generacijo velja seveda na koroškem političnem prizorišču omeniti tudi zdravnika Franca Petka (1885–1965), ki je med obema vojnama izdajal tednik *Koroški Slovenec* in predstavljal manjšino v Kongresu evropskih narodnosti.³ A če ga je s Petkom vezalo koroško poreklo, pa sta si bila daleč vsaksebi v svetovnonazorskih pogledih. Po političnem profilu je bil Tischler gotovo precej bližje Brejcu, ki je po sporu z (tudi na državni ravni) vplivnim parlamentarcem dr. Ivanom Šusteršičem »privandral« na Koroško le slabo leto po Tischlerjevem rojstvu. Bojeviti Brejc je s sabo prinesel tudi kranjski model katoliškega narodnjaštva, kot se je tedaj že v polni meri v konfrontaciji z liberalci uveljavil v jedrni slovenski deželi. Če se je Petku uspelo zavihetati v koroški deželni zbor, pa nista ne Brejc ne Tischler na Koroškem nikoli opravljala parlamentarnih funkcij. Kot tak je bil Tischler eden zadnjih v vrsti prvakov v celotnem slovenskem etničnem prostoru, ki so svoj politični vpliv gradili ne samo na strankarsko-funkci-onarskih položajih, ampak so predstavljali veliko moralno avtoriteto tudi, ko slednjih niso zasedali.

Tischler kot ustanovni predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev ni bil samo voditelj ene od osrednjih organizacij v slovenski narodni skupnosti. Da je imela avtoriteta očeta Slovenske gimnazije pogosto tudi nadstrankarske razsežnosti, dokazujejo številna sporočila in izjave ob njegovi smrti, ki kažejo, da je njegov politični domet močno presegal moč ali vpliv te ali one politične organizacije. Ali kot je ob stoti obletnici Tischlerjevega rojstva zapisal Janko Kulmesch: »Tako je ustanovitelj NSKS eden redkih slovenskih povojnih politikov na Koroškem, ki pri pripadnikih narodne skupnosti še danes uživa neminljivo spoštovanje, ne glede na njihovo starost ali politično in svetovno nazorsko prepričanje.«⁴

O Tischlerjevem življenju in delu sicer še nimamo znanstvene biografije, ki bi celovito ovrednotila njegovo politično, kulturno in izobraževalno

³ Petkovi spomini so izšli prav v letu Tischlerjeve smrti, in sicer v obliki zapisa na podlagi intervjuja, ki je bil izveden februarja 1960. Prim. Franc Petek, *Iz mojih spominov*, uredil Janko Pleterski (Slovenska matica – Drava: Ljubljana – Borovlje 1979) [dalje: *Petkovi spomini*].

⁴ *Novi glas*, 16. 5. 2002.

dejavnost.⁵ Tischlerjev prvi uradni življenjepis v slovenščini je izšel februarja 1953, in sicer v obliki skromne brošure. Izdali so jo njegovi politični somišljeniki v odboru Narodnega sveta koroških Slovencev v luči volilne kampanje, ko je bil Tischler na čelu kandidatne liste Krščanske demokratske stranke.⁶ Večino biografskih podatkov o njem lahko tako preberemo v nekrologih in različnih leksikografskih člankih, najnovejšega je napisal eden od njegovih naslednikov na čelu Narodnega sveta koroških Slovencev Jože Wakounig.⁷

Vendar je hkrati treba poudariti, da sta o Tischlerju že izšla dva pomembna zbornika, ki osvetlujeta posamezna področja njegovega delovanja. Ob 10. obletnici Tischlerjeve smrti in štiridesetletnici Narodnega sveta koroških Slovencev, ki ga je dolgo vodil, je izšel leta 1989 v Celovcu spominski zbornik z naslovom: *Zvest domu, narodu in Bogu*. V njem je zbranih trideset kratkih člankov, ki pa so večinoma pisani z avtobiografskega stališča, kako so avtorji doživljali Tischlerjev pomen na osebni ravni. V zborniku najdemo kot prilogo tudi deset dokumentov in nekoliko prirejen rokopis Tischlerjevih spominov.⁸ Drugi zbornik razprav pa je vezan na simpozij o Tischlerju, ki je bil organiziran leta 2008 ob 50-letnici Slovenske gimnazije v Celovcu, katere »ustanovni oče« je bil prav Tischler. Zbornik je razdeljen na tri večje tematske sklope: na Tischlerjevo vlogo v šolstvu, delovanje na kulturnem in političnem področju ter memoarski del. Na koncu je objavljenih tudi nekaj Tischlerjevih govorov in člankov. Za razliko od prvega, ki ima bolj publicistični značaj, vsebuje drugi zbor-

5 Nedavno je na znanstveni konferenci *Po sledovih. Zasledovanje in pregon koroških Slovencev 1938–1945*, ki jo je od 28. do 30. novembra 2024 v Tinjah (Tainach) organizirala dr. Marija Wakounig, pomemben del Tischlerjevega življenjepisa do druge svetovne vojne predstavil dr. Teodor Domej. Hvaležen sem mu za vse nasvete, ko sva primerjala rezultate svojih raziskav. Njegov razširjeni tinski prispevek je bil v času pisanja te knjige še v tisku: *Josef (Joško) Tischlers zweimalige Entfernung aus Kärnten, v: Spurensuche zwischen den Zeilen. Zum Schicksal der Kärntner Slowen*innen*, uredili Marija Wakounig – David Ressimann – Simon Urban (predvideno leto izida 2025), Osebni arhiv avtorja [dalje: Domejeva tinska razprava, OAA].

6 *Zvestoba za zvestobo*, uredili Valentin Inzko st. et al. (Krščanska demokratska stranka: Celovec 1953).

7 Jože Wakounig, *Tischler, Joško, v: Enzyklopädie der slowenischen Kulturgeschichte in Kärnten/Koroška. Von den Anfängen bis 1942*, uredila Katja Sturm-Schnabl in Bojan-Ilija Schnabl, I–III (Böhlau Verlag: Wien – Köln – Weimar 2016) [dalje: ESKK], tu III, 1356–1357.

8 *Zvest domu, narodu in Bogu. 40 let Narodnega sveta koroških Slovencev – 10 let smrti dr. Joška Tischlerja*, uredili Jože Wakounig et al. (Narodni svet koroških Slovencev: Celovec 1989) [dalje: *Tischlerjev jubilejni zbornik*].

nik tudi več znanstvenih razprav, pri čemer je za nadaljnje raziskave zelo koristen zlasti članek Janeza Stergarja, saj so v njem zbrane številne bibliografske in biografske reference o Tischlerju.⁹ Ob koncu uvodnega pregleda relevantne literature pa je ob omenjenih dveh zbornikih treba opozoriti tudi na knjigo, ki je izšla ob sedemdesetletnici Narodnega sveta koroških Slovencev in je zgodovinarjem v veliko pomoč. Tischlerjevo dejavnost je v njej najbolj podrobno predstavil Hanzi Filipič, ki je natančno preučil tudi velik del gradiva v javnih arhivih, zlasti Arhivu Republike Slovenije in Koroškem deželnem arhivu.¹⁰

Avtor teh vrstic se zahvaljujem vsem, ki so podprli tako pripravo razstave ob 45. obletnici Tischlerjeve smrti kot tudi izdajo te biografske študije.¹¹ Čeprav sem pod slednjo podpisan sam, bi brez nesebične podpore kolegic in kolegov v Celovcu, Ljubljani in Mariboru tega dela ne zmogetl.

9 *Simpozij o dr. Jošku Tischlerju. Zbornik predavanj in prispevkov*, uredili Hanzi Filipič et al. (Mohorjeva založba: Celovec – Ljubljana – Dunaj 2009) [dalje: *Tischlerjev simpozij*].

10 Hanzi Filipič, »Usoda je kor[oškim] Slovincem zopet dana njim samim v roke«. *Ustanovitev Narodnega sveta koroških Slovencev 28. junija 1949*, v: »Usoda je kor[oškim] Slovincem zopet dana njim samim v roke«. *Zbornik ob 70-letnici Narodnega sveta koroških Slovencev*, uredil Simon Trießnig (Narodni svet koroških Slovencev – Mohorjeva družba: Celovec 2019), 53–73. Zahvaljujem se Hanziju Filipiču, ki mi je prijazno odstopil svoje raziskovalno gradivo o Tischlerju.

11 Prim. zgibanko z razstave *Dr. Joško Tischler. Oče slovenske gimnazije*, ki jo je ob njeni otvoritvi pripravila *ilab crossmedia* pod vodstvom Franza Tomažiča.

1.

Mladostna leta in šolanje

»Jozelj, pa na dom in na Boha kne pozabi!« S temi besedami se je mati Ana na Tinjskem polju poslovila od takrat 12-letnega sina Joška, ko je odhajal na celovško gimnazijo.¹ Sicer čustveno sporočilo žalostne matere ob slovesu lepo odraža miselni svet članov Tischlerjeve družine na predvečer prve svetovne vojne. Privrženost domu in katoliški veri sta bila trdno zasidrana pri večini koroških slovenskih kmetov, ko pa se je desetletje pozneje – takrat že kot študent na Dunaju – začel spogledovati s politiko, je bila prav materina popotnica Tischlerjevo glavno vodilo v družbenem življenju.

Joško Tischler se je rodil 8. maja 1902 kot osmi otrok očeta Jožefa Tischlerja in matere Ane, rojene Starc, pri Marku v Zablatih (Littermoos). Podjunski zaselek v župniji Kamen je tedaj pripadal občini Rikarja vas (Rückersdorf).² Družinska posest je obsegala kakih 10 hektarjev, osamljena Markova hiša na hribu pa je bila poleti in pozimi odvisna od vode iz kakih dveh kilometrov oddaljenega zablškega potoka. Ob veliki noči 1908 je Joško začel hoditi v ljudsko šolo v Škocjan v Podjuni (St. Kanzian am Klopeiner

¹ *Družina*, 10. 7. 1977.

² Kjer ni navedeno izrecno drugače, so splošni biografski podatki povzeti po Tischlerjevih spominih. Tipkopolis, ki se nahaja v družinski zapuščini [dalje: ZDT], mi je prijazno dala na razpolago njegova vnukinja Marica Hartmann. Tipkopolis je bil skoraj v celoti ponatisnjen že v obeh Tischlerjevih zbornikih, navedenih v uvodu. Prim. *Tischlerjev jubilejni zbornik*, 30–42; *Tischlerjev simpozij*, 275–287. V obeh knjigah dopolnjujejo spomine različne izjave Joška Tischlerja, med katerimi velja izpostaviti zlasti intervju, ki ga je z njim imel ob 30-letnici *Nashega tednika* Filip Warasch.

See).³ Kasneje se je rad spominjal prve učiteljice Pavle Lesjak, ki so jo imeli otroci zelo radi, naučila pa jih je tudi lepo slovenščino. Verouk ga je učil Vinko Poljanec, ki je jeseni 1908 prevzel župnijo Škocjan in jo vodil vse do svoje smrti poleti 1938, ko je podlegel posledicam nacističnega nasilja.⁴ Tischler se je kasnejšega deželnozborskega poslanca spominjal kot odločnega in odličnega narodnjaka. Ob proštu Gregorju Einspielerju je Poljanca še v pozni starosti omenjal kot duhovnika, ki je nanj v mladosti napravil najgloblji vtis.⁵

Isto jesen, kot je Poljanec prišel za župnika v Škocjan, je Tischler izvedel žalostno novico, da je oče domačo hišo prodal. Za prodajo se je odločil, ker je kljub pomanjkanju vode kupec ponudil ugodno ceno, z denarjem pa je želel kupiti večjo posest. Družina, ki je štela enajst članov (Joško je imel takrat še osem bratov in sestra), se je preselila v Drčjevo kajžo v Piskrčah (Piskertschach), dokler ni oče jeseni 1909 kupil Hajnžlnovo domačijo v Tinjah. Posestvo je obsegalo okoli 20 hektarjev, od tega 7 hektarjev gozda, voda pa je bila tokrat na razpolago pri hiši. Kmetija je bila sicer hudo zane-marjena, saj je leta 1903 pogorela, nato pa bila le deloma popravljena, samo toliko, da sta bila hiša in hlev pokrita. Joško je po preselitvi začel hoditi v šolo v Tinjah.⁶ Njegov učitelj je bil Blaž Stotz, verouk pa je imel pri proštu Gregorju Einspielerju. Slednji je bil eden od ključnih mož v Katoliško-političnem in gospodarskem društvu za Slovence na Koroškem in izdajatelj društvenega glasila *Mir*. Tischler se je kasneje spominjal, da je pri pouku prevladoval »nemški duh«. Pouk na tinjski šoli je bil namreč skoraj izključno nemški, z izjemo verouka, ki ga je poučeval prošt sam ali pa njegov kaplan Lovro Božič.⁷ Tischlerjev vtis, da je v šolah na južnem Koroškem

3 Datumi šolanja in opravljanja različnih učiteljskih služb temeljijo na vprašalni poli z dne 28. januarja 1967, ki jo je Tischler osebno izpolnil na prošnjo predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti Josipa Vidmarja. Nahaja se v Arhivu Slovenskega biografskega leksikona v Osebnih mapi Joška Tischlerja [dalje: Tischlerjeva vprašalna pola, ASBL, OSJT], v uredništvu SBL pa je bil njen prejem zabeležen 31. marca 1967.

4 Prim. Anton Benetek in Vinko Zwitter, *Župnik Vincenc Poljanec*, v: *Vinko Poljanec. Literarno-publicistični zbornik*, uredil Milan Dolgan (Mohorjeva založba: Celovec – Ljubljana – Dunaj 2009), 115–124.

5 *Družina*, 10. 7. 1977.

6 Prim. Tischlerjev Domovinski list, izdan v Tinjah, 19. maja 1928, ADT.

7 O razmerah na »zelo žalostni« tinjski šoli je že leta 1884 poročalo glasilo koroških Slovencev *Mir*, ko je opisovalo položaj po odhodu enega od dveh tamkajšnjih učiteljev v pokoj. Tisti, ki je znal slovensko, se je upokojil, ostal pa je »trdi Nemec«, ki naj bi mu pri tolmačenju pomagal neki slovenski deček iz drugega razreda, za katerega pa se je izkazalo, da naj ne bi znal dosti – nemško. Luka Sienčnik, *Koroški Slovenci v boju za svojo šolo* (Obzorja – Drava: Maribor – Celovec 1984), 257.

prevladoval »nemški duh«, še zdaleč ni bil osamljen. Skoraj identično je svojo otroško izkušnjo v spominih opisal dobrih deset let mlajši Tischlerjev politični sopotnik in podpornik, hodiški župnik Lovro Kaselj, ki je obiskoval ljudsko šolo v Grebinju (Griffen).⁸

Tischler je leta 1910 nastopil službo rednega ministranta, kar je njega in družino še tesneje vezalo na prošta Einspielerja in na kaplana Božiča. Oba sta rada prihajala k Tischlerjevim in nagovarjala gospodarja, da bi Joška poslal na gimnazijo. Očitno sta bila dovolj prepričljiva in vztrajna. Njegovo šolanje je podprl tudi njegov bratranec Ivan (Janez) Starc, župnik v Slovenjem Plajberku (Windisch Bleiberg). Kasneje ju niso povezovale samo sorodstvene vezi, prav Starc je bil po Tischlerjevem vstopu v politiko eden njegovih glavnih zaupnikov. Spomladi 1914 je začel kaplan Joška pripravljati za sprejemni izpit in ga v začetku julija tudi pospremil v Celovec, da ga opravi. To je bila sploh prva Tischlerjeva vožnja z vlakom. Pri sprejemnem izpitu so učenci imeli nemški narek, stavčno in besedno analizo ter še nekaj računov. Kaplan Božič je bil zelo vesel, ko je izvedel, da je med sprejetimi tudi Tischler. Peljal ga je v znameniti celovski hotel Trabesinger, kjer so se zbirali slovenski narodnjaki.⁹ Takrat še ni vedel, da bo tudi sam nekoč del te politične skupnosti.

Sredi premišljevanja, kje bo stanoval med šolanjem v Celovcu, je udarila vest o avstro-ogrski napovedi vojne Srbiji. Brat Simon je bil takoj poslan na galicijsko fronto, s katere pa se ni nikoli več vrnil. Tudi on je tam padel že zgodaj jeseni 1914 kot številni drugi mladi fantje, ki so takrat predstavljali cvet habsburške armade. Vojna je uničila vaško idilo, kar se je vtisnilo v spomin tudi novopečenemu gimnazijcu: »Ob sobotnih večerih je utihnilo petje fantov na vasi; peli so same slovenske narodne pesmi in do naše

⁸ Kaselj je v svojih spominih zapisal: »V našo gostilno so radi prihajali ob nedeljah popoldne grebinjski *purgarji* na pijačo. Z njimi sem govoril seveda nemško, s starši in sestrami pa slovensko. Podobno je bilo tudi v šoli, kjer sem se z otroki iz sosesčine pogovarjal slovensko, z drugimi pa nemško. Če smo se otroci pogovarjali slovensko, nas učitelji, ki so bili deloma Nemci, niso opominjali, naj govorimo nemško. /.../ Vseeno sem že kot otrok občutil nemško sovražnost. Čutil sem, da me nemški sošolci odklanjajo. Ko sem bil v četrtem razredu ljudske šole, so nemški sošolci vse, ki smo bili Slovenci, prav zavestno zmerjali s čuši.« *Lovro Kaselj*, uredila Nužej Tolmajer in Marija Makarovič (Krščanska kulturna zveza: Celovec 2003) [dalje: *Kasljevi zapisi*], 38.

⁹ Joško Tischler, *Janez Starc – kakor sem ga doživel*, v: *Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1954*, 78–80. Franc Petek je v svojih spominih takole opisal predvojno dogajanje v hotelu, ki je bilo v lasti Mohorjeve družbe: »Hotel Trabesinger je bil pred prvo svetovno vojno shajališče Slovencev v Celovcu. Tja so zahajali duhovniki in laiki, mladi in stari. Slovenska inteligenca v tistem času ni bila slabo zastopana v Celovcu.« Petek, *Iz mojih spominov*, 44.

domačije se je petje dobro slišalo. « Počitnic tistega usodnega poletja 1914 ni bilo, saj so morali otroci vsak dan na polje znašati snopje v red in pobirati klasje ter zvečer podajati očetu snope. Gregor Einspieler je bil v Tinjah prvi, ki je kupil železen plug in je prepričal tudi Tischlerjevega očeta, da si ga je priskrbel, čeprav je zanj predstavljal težak finančni zalogaj. Prav prošt pa si je tudi močno prizadeval, da najdejo Jošku primerno bivališče v Celovcu. Einspielerjeva prošnja za Marijanišče ni bila ugodno rešena, a se je nato potrudil, da mu najde namestitev v slovenskem dijaškem domu na *Achazergasse*, ki sta ga vodila brata Martin in Lambert Ehrlich. Slednji je bil eden od vodilnih politikov v Katoliško-političnem in gospodarskem društvu za Slovence na Koroškem, ki je bilo takrat del velike koalicije katoliških narodnjakov, povezanih v Vseslovensko ljudsko stranko. Njen načelnik je bil kranjski deželni glavar Ivan Šusteršič, podnačelnik pa Janko Brejc. Lambert Ehrlich, celovski stolni kaplan, je bil ustanovitelj Slovenske krščansko-socialne zveze za Koroško, kulturne organizacije, ki jo je na predvečer druge svetovne vojne (po preimenovanju v Slovensko prosvetno zvezo) začel voditi prav Tischler. Zveza je imela ustanovni občni zbor 20. oktobra 1907, sedem let kasneje pa je povezovala že petdeset društev.¹⁰

V dijaškem domu je bivalo kakih trideset fantov, ki so takrat obiskovali srednje šole v Celovcu. Tischler je tam dobil samo zajtrk in večerjo, oče pa je moral mesečno plačevati 25 kron. Za kosilo je Einspieler posredoval pri kapucinih, ki so dijakom priskrbeli ob opoldnevih »župo« iz različnih vrst zelenjave, zlasti fižola in krompirja. Čeprav Tischler od doma ni bil razvajen in je bil navajen enolične prehrane, ga kapucinska »župa« ni nasitila. Kmalu se je pridružil tovarišem iz doma in začel hoditi v ljudsko kuhinjo, ki je bila takrat na *Kaufmannngasse*. Bone za kuhinjo so dobivali od vodje doma, za kar je moral oče mesečno doplačevati 15 kron. Vojna pa je vedno bolj kazala zobe, kar se je kazalo tudi v pomanjkanju hrane.¹¹ Že

¹⁰ Podrobno o tem Walter Lukan, *Lambert Ehrlich in Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško*, v: *Ehrlichov simpozij v Rimu*, uredil Edo Škulj (Celjska Mohorjeva družba: Celje 2002), 35–58. Več o Ehrlichu *Naši rajni duhovniki. Kratki orisi njihovega trudapolnega dela in življenja* (Krščanska kulturna zveza: Celovec 1968), 62–63; Janez Juhant, *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda* (Mohorjeve družbe: Celovec – Celje – Gorica, Društvo Združeni ob Lipi sprave: Medvođe, Teološka fakulteta: Ljubljana 2022).

¹¹ Prim. Mojca Šorn, *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med veliko vojno* (Inštitut za novejšo zgodovino: Ljubljana 2020).

prvo vojno leto se je najprej poslabšala kakovost kruha, dijaki so dobivali le koruznega, ki pa je že v košari razpadel na kose. Kdor je bil prvi, je dobil večji kos, drugi pa so se morali zadovoljiti s tem, kar je ostalo v košari. Ko se je nekoč Tischler pritožil, je dobil odgovor: *Porta patet* (»Vrata so odprta!«).

Po prestopu Italije v tabor Antante se je vojna prenesla na koroško mejo in je zahodna Koroška postala neposredno vojaško operacijsko ozemlje. Srednje šole so zaprli maja, Joško se je moral vrniti domov. Ponj je s konjem prišel oče, ob slovesu je vodja doma nič kaj prijazno pripomnil: »Vaš fant pa bi se lahko malo bolj pridno učil.« Pri slovenščini je imel samo oceno zadostno, najbolj zahtevna pa se mu je zdela latinščina, ki so se je dijaki učili tedensko kar po osem ur. Tischler je omenjene težave kasneje komentiral z besedami: »In vse to je bilo za podeželskega fanta pač le zelo hudo.« Oče si je pripombo vodje doma dobro zapomnil in sinu vedno znova pridigal: »Boš pa doma gnoj vozil, če se nočeš učiti.« A ta očitek je hitro zbledel ob veselju, da mu ne bo treba več v zahtevno gimnazijo in je lahko zamenjal koruzni kruh z dobrim rženim, kakršnega je pekla mati.

Toda oče je vztrajal, da mora Joško šolo nadaljevati. Oktobra 1915 se je tako proti svoji volji – očetu si seveda ni drznil ugovarjati – vrnil v Celovec na gimnazijo. A tokrat je stanoval v Marijanišču, ki je moralo svoje poslopje prepustiti za vojaško bolnico, nato pa se je z dijaki preselilo v »staro bogoslovje« pri kapucinski cerkvi. Tudi gimnazijsko poslopje je zasegla vojska, razredi so bili zato razdeljeni po različnih poslopih. V Marijanišču je bilo sicer kurjeno le v učilnicah, zato so pozimi dijaki trpeli zaradi hudega mraza in je celo voda zamrznila v umivalnikih. Kot je Tischler pripomnil v svojih memoarih, je to zjutraj zelo skrajšalo umivanje na *vidi aquam* (»videl sem vodo«). V Marijanišču so dijake nadzorovali prefekti, večinoma mladi kaplani. Med temi si je Tischler najbolj zapomnil Janeza Sadolška, kasnejšega župnika v Borovljah (Ferlach), ter Jožefa Dobernika, poznejšega župnika v Rožeku (Rosegg). Od starejših učencev se je najbolj živo spominjal Franca Sušnika, ko je bil ta v šestem, Tischler pa v drugem razredu. Med drugim sta sodelovala pri literarnem glasilu *Vzbudi se, Sloveni!*, ki je izhajalo v Marijanišču na pol ilegalno, a s podporo prefekta dr. Gregorija Rožmana. Kot je znano, je po drugi svetovni vojni Sušnik postal ustanovni

ravnatelj gimnazije in direktor študijske knjižnice na Ravnah.¹² Med šolanjem je Tischlerja sicer močno prizadela smrt prijatelja Davida Podlipnika, domače Požlepa iz Sovč pri Podklostru (Seltschach bei Arnoldstein), ki ga je med poukom zadela kap. Pri Požlepovih je nato Tischler našel tudi svojo bodočo ženo, sedem let mlajšo Ano. Prav načrtovanje družinskega življenja je bila zanj kasneje dodatna motivacija, da se resno loti študija na Dunaju in ga čim prej dokonča.

Razpad habsburške monarhije je za kratek čas v politiko potisnil tudi Tischlerjevega očeta. Avstrijska republika in kraljeva Jugoslavija sta se znašli v boju za razmejitve, ki je potekal po celotnem slovenskem etničnem ozemlju, a je bil na Koroškem precej bolj silovit kot na Štajerskem. Tischler je v enem od intervjujev na kratko opisal takratno dogajanje, ko je bil še dijak celovške gimnazije. Nekega decembrskega dne je razrednik profesor Emil Lorenz slovenskim učencem dejal, naj gredo domov, nemški pa so morali ostati. Dva od slednjih sta morala takoj na fronto, čeprav nista imela prej nobenih vojaških vaj. Ko se je Tischler za božič 1918 vrnil domov, so bile Tinje že v rokah slovenskih vojakov, ki so se borili pod zastavo novoustanovljene Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Oče se je postavil na jugoslovansko stran, okrajni glavar ga je imenoval za županskega gerenta v Tinjah.¹³ Toda že kmalu je sledila ofenziva koroških brambovcev, zato se je skupaj z jugoslovanskimi zasedbenimi oblastmi moral umakniti v Dobro vas (Eberndorf). Konec januarja 1919 se je po vdoru brambovcev v Tinjah začelo ropanje v proštiji, ki se je tudi Tischlerju močno vtisnilo v spomin: »V celoti so jo izpraznili domačini in tujci, opustošili so ekonomijo in proštijo samo. Ženske so se sprehajale s cerkvenimi oblekami po vasi.« Pri Tischlerjevih je bila izvedena hišna preiskava. Joško je kasneje priznal, da ga je bilo strah, čeprav ga brambovci fizično niso napadli.¹⁴

¹² Tone Sušnik, *Spremna beseda*, v: *Vzbudi se, Sloven! Faksimile rokopisnega glasila dijakov celovške gimnazije oziroma Marijanišča v šolskem letu 1915/16* (Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu – Gimnazija Ravne na Koroškem, 1992); *Tischlerjev simpozij*, 71–72 in 135.

¹³ Tovrstna imenovanja so pogosto potekala precej improvizirano. O tem pričajo tudi spomini Lovra Kaslja o imenovanju njegovega očeta Martina, ki je kot otrok obiskoval zgolj gorsko enorazredno osnovno šolo, za grebinjskega župana: »Ko so zastopniki jugoslovanskih oblasti iskali primerne človeka za vodstvo občine, so prišli tudi do mojega očeta in ga vprašali, če ne bi hotel prevzeti poslov župana. Oče se je branil in obotavljal, češ da nima ustrezne izobrazbe, pa so mu odgovorili: 'Pisati in računati znaš, vse drugo pa se bo dalo.'« *Kasljevi zapisi*, 300.

¹⁴ *Tischlerjev jubilejni zbornik*, 169.

V zahtevnih razmerah predplebiscitne negotovosti so starši Tischlerja poslali v Kranj, kjer je v letih 1919–1921 obiskoval gimnazijo. Tam so imeli koroški dijaki svoj konvikt, ki ga je kot prefekt vodil Dobernik. Tischlerju so tam med drugim delali družbo kasnejša župnika v Železni Kapli (Eisenkappel) Aleš Zechner in Apačah (Abtei) Jože Boštjančič, profesor Joško Hutter in Zdravko Zwitter. Vodilno vlogo v koroški dijaški skupini sta imela Tomo Weiss in Dominik Skitek, za Dobernikom pa je zanje skrbel župnik Pavel Gril.¹⁵ V družinskem arhivu so se ohranili izvodi dijaškega lista na kranjski gimnaziji, ki so ga pod naslovom *Kvišku* pisali tamkajšnji učenci iz »koroške kolonije«. Prva številka je izšla 1. februarja 1920, prispevki pa so bili napisani pod psevdonimi. Možno je, da je bil urednik lista, v katerem so mladi avtorji v prozi in poeziji izkazovali svojo privrženost »slovenskemu Korotanu«, prav Tischler. Ne samo zato, ker se je list ohranil v njegovi zapuščini, ampak tudi zaradi misli v uvodniku, ki jo je – nekoliko spremenjeno – kasneje v zrelih letih večkrat poudarjal: »Iz naroda smo izšli, njegovemu blagru naj velja naše delo.«¹⁶ Večina prispevkov v listu priča o idealističnih predstavah mladih Korošcev, ki s panslovansko in jugoslovansko obarvano nostalgijo opisujejo Višarje, Gospo Sveto in druge »svete kraje« slovenstva, prerokujoč svetle čase. Kot je zapisal avtor z zgovornim psevdonimom »Upapolni« v kratkem spisu *Kaj so pripovedovale smreke ob stari Gospi Sveti*, naj bi se bližala konec 500-letnega suženjstva in svoboda »tužnega Korotana«, na vojvodski prestol pa naj bi sedel »svobodni knez v kmetski opravi, vredni potomec hrabrega – Črnega Jurija«.¹⁷ Očitno potomec voditelja prve srbske vstaje Karađorđa med koroškimi Slovenci ni užival velike podpore, o čemer vsaj deloma priča tudi jugoslovanski poraz na plebiscitu 10. oktobra 1920. Za Tischlerjevo družino so bili to težki časi. Kasneje se je spominjal, da je oče ob plebiscitnem dogajanju čez noč osivel.¹⁸

O plebiscitnih konfrontacijah se Joško Tischler kot mladi politik v javnosti ni želel opredeljevati, je pa svoje intimno videnje podrobno opisal v predavanju, ki ga je imel – verjetno v ožjem krogu študentskih kolegov

¹⁵ Inzko st. et al., *Zvestoba*, 7.

¹⁶ *Kvišku*, 1. 2. 1920.

¹⁷ *Kvišku*, 18. 4. 1920.

¹⁸ *Naš tednik*, 1. 2. 1979.

– 16. novembra 1924 na Dunaju.¹⁹ Uvodoma je izpostavil velik pomen karantanske zgodovine in ustoličevanja koroških vojvod na Gosposvetskem polju do Ernesta Železnega leta 1414. Opozoril je na razhajanja v pogledih Slovencev in Nemcev, ki so trdili, »da so vse ceremonije ustoličenja popolnoma germanskega izvora«, zmanjševali pa so tudi pomen obredne rabe slovenščine: »Uporaba slovenskega jezika (*der windischen Sprache*) je bila le več ali manj nekaj formelnega, kar še nikakor ne dokazuje slovenske demokracije in politične samostojnosti koroških Slovencev.« Menil je, »da bi bila ljubljanska univerza v prvi vrsti poklicana vso stvar strogo znanstveno raziskati in utemeljiti« (pisanje znanega slovenskega politika Bogumila Vošnjaka na to temo je obravnaval zadržano, češ da ni »strogo znanstveno«). Šele na tej podlagi naj bi bilo tudi možno dokazovati državnopravno kontinuiteto: »Ako je cela stvar znanstveno dokazljiva, bi bilo s tem seve ob enem dokazano, da je Gosposvetsko polje slovensko, na drugi strani pa bi morali Slovenci ravno v tem iskati svojo državnost in državno pravo, ker to edino kaže v vsej slovenski zgodovini na samoodločbo slovenskega naroda in s tem bi tudi odpadli vso tarnanje po državnem pravu, češ Hrvatje in Srbi ga imajo, medtem ko mi nimamo ničesar[,] na kar bi s ponosom lahko pokazali.« Tischler torej ni nekritično podlegel karantanskemu mitu, kot je to veljalo za nekatere mlade slovenske nacionaliste pred prvo svetovno vojno, ki so izpostavljali 500-letnico ustoličenja Ernesta Železnega. Čeprav ni skrival simpatij do tega akta kot možnega državnopravnega temelja slovenstva, pa je želel, da to vprašanje najprej razišče slovenska zgodovinopisna stroka.

Po Tischlerjevem mnenju je bil konec ustoličevanja posledica procesa pokristjanjevanja »slovenskega Korotana«, ki je potekal hkrati s krepitvijo nemške nadvlade: »Ako bi bilo to pokristjanjenje imelo narodni izvor, bi najbrže ta narodni običaj ne bil prenehal. Ker pa je vse bilo, kar je s krščanstvom v deželo prišlo, nemškega izvora, je pod vplivom nemštva prenehala ta navada in s tem tudi pade politična samostojnost slovenskega Korotana.« Po Tischlerjevem mnenju naj to ne bi pokopalo upanja slovenskih koroških kmetov, da bo narodnopolitična emancipacija nekoč spet prišla: »Mogoče

19 Rokopis je Tischler naslovil *Slovenski Korotan pred in po 10. oktobru 1920*, ADT. Kjer ni izrecno navedeno drugače, so Tischlerjeva stališča v zvezi s plebiscitnim dogajanjem v nadaljevanju citirana po omenjenem rokopisu.

ne sodim napačno, ako trdim, da je ravno zaupanje v samoodločbo, ki je tako močno živelo v srcu slovenskega kmeta, mnogo doprineslo, da je vzdržal slovenski kmet skozi stoletja navalu 80 milijonov broječega nemškega naroda. Dvomim, da bi bilo to mogoče, ako ne bi ljudstvo imelo tako slavne tradicije. Ponos na preteklost je najbrže dajal našemu kmetu pogum za bodočnost.« Seveda je tudi Tischler videl pomembno prelomnico v marčni revoluciji 1848, ko se je sprožilo »splošno narodno prebujenje«. Med ključnimi možmi, ki so prevzeli odgovornost za narodnostna prizadevanja koroških Slovencev, je v dunajskem predavanju navedel Matijo Majarja Ziljskega, Urbana Jarnika in Andreja Einspielerja. Med politiki predvojne generacije je izpostavil tudi dolgoletnega poslanca Franceta Grafenauerja, ki je »bil med našim ljudstvom silno priljubljen«. ²⁰ Zasluge za uspešno organizacijsko delo je pripisal tudi krščanskosocialnemu ideologu Janezu Evangelistu Kreku, ki da je »s svojo organizatorično silo in svojim socialnim delom med slovenskim narodom močno vplival na razvoj društvenega življenja med koroškimi Slovenci«. Tako Grafenauer kot Krek sta pripadala Vseslovenski ljudski stranki, ki je povezovala katoliške narodnjake z vsega slovenskega etničnega ozemlja in v katero je bilo vključeno tudi Katoliško-politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem. Tischler v tem kontekstu v dunajskem predavanju ni omenil ne Brejca kot voditelja omenjenega društva ne Šusteršiča kot načelnika Vseslovenske ljudske stranke. A poudarjanje Grafenauerjeve in Krekove vloge priča, da je bil že v študentskih letih zagovornik krščanskodemokratske politike.

Za obdobje prve svetovne vojne je Tischler v svojem dunajskem predavanju izpostavil dva procesa: preganjanje Slovencev v času vojnega absolutizma in deklaracijsko gibanje. Pri tem je menil, da so bili koroški slovenski narodnjaki še bolj izpostavljeni režimskemu pritisku kot njihovi rojaki: »Da so ravno naši narodnjaki med svetovno vojno radi srbofilstva veliko trpeli, mogoče še več, kot Slovenci v ostali Sloveniji[,] menda ni treba posebej dokazovati, ker se je kar vsakega vtaknilo v zapor, če je imel na svojem stanovanju

²⁰ Izdelovalec orgel France Grafenauer je bil koroški deželnozborski poslanec od leta 1897, kasneje pa tudi izvoljen v dunajski parlament. Med prvo svetovno vojno je bil kot žrtev vojnega absolutizma zaprt, na fronti je izgubil sina edinca. Po prevratu je bil poslanec Slovenske ljudske stranke v Beogradu, na Koroško pa se je vrnil leta 1930, ko mu je bilo na intervencijo deželnega glavarja Arthurja Lemischa dovoljeno, da se lahko ukvarja s svojo obrtjo. *Prelat V. Podgorc o poslancu Grafenauerju, v: Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1966*, 83–84.

v cirilici pisano knjigo. « *Majniška deklaracija*, ki jo je 30. maja 1917 prebral v dunajskem parlamentu načelnik Jugoslovanskega kluba Anton Korošec, naj bi po Tischlerjevem prepričanju pomenila »duševni preokret« tudi med koroškimi Slovenci in »navdušeni narodnjaki so že tedaj skrivaj zbirali podpise za Jugoslavijo«. Tischler, ki je bil takrat na počitnicah po tretjem gimnazijskem razredu, se je spominjal, kako je dekleška Marijina družba v Tinjah vestno zbirala deklaracijske podpise.²¹ Zdelo se mu je zanimivo, »da so ravno take strogo verske korporacije v narodnem oziru na Koroškem na prvem mestu, za to jim vsa čast«. Konec habsburške monarhije je Tischler označil kot nemirno obdobje: »Prišel je razpad stare Avstrije. Splošna razburjenost, kljub vsem pripravam, smo bili še vsi nepripravljeni. Sledila je zasedba po antantnih četah in s tem so se začeli koroški boji, ki so prinesli nad deželo mnogo gorja. Nemškutarstvo, in tudi Nemci, kar je pač pristnih, so se zavedali svojega poraza, izdajali so proklamacije na narod, naj se v slučaju zasedbe po Srbih mirno zadrže.«

V nadaljevanju svojega dunajskega predavanja, ki je glede na obseg kar dvajsetih strani rokopisa moralo trajati več ur, je Tischler opisal tudi dogajanja na Koroškem neposredno pred plebiscitom. Najprej je omenil jugoslovansko zasedbo, nato pa opisal aktivnosti brambovskih čet: »Decembra meseca 1918 so Srbi zasedli Podjunsko dolino z velikovškim okrajem do Tinj in ves Rož ter spodnjo Zilo do Podkloštra. V Celovcu je vladala velika razburjenost, pričakovati je bilo vsak dan zasedbo, listi so izšli par dni po vrsti v posebnih številkah ter pozivali prebivalstvo[,] naj zadrži mirno kri, vsako uro bi imeli vkorakati Srbi, prišel pa je menda samo major [Alfred] Lavrič in se čez malo časa zopet odpeljal, Srbov ni bilo. Tukaj je mogoče glavna napaka, da je potem prišlo do glasovanja in smo mi pri tem propadli. Takrat bi ne rabili več kakor 50 mož in mesto z 30.000 prebivalci bi se bilo udalo. Ker pa se zasedba ni izvedla, se je nemškutarstvo ojačilo, češ če bi imeli Srbi pravico zasesti Koroško oz. Celovec, bi to že bili tedaj po polomu zasedli. Iz tega je izrastla misel, da se tudi Srbe lahko požene iz dežele. Začel se je organizirati odpor proti zasedbi po sedanjem deželnem glavarju [Vinzenu] Šumiju [Schumyju]. Zbirale so se čete dobrovoljcev v

²¹ Prim. Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje. Slovenska politika v habsburški monarhiji, od volilne reforme do nove države (1906–1918)* (Založba Pivec: Maribor 2020).

Ziljski dolini[,] obstoječe večinoma iz proti Srbom naščuvanih Slovencev, kar je razumljivo na podlagi takratne vzgoje mladine, katere prvi namen je vcepiti v srce mladine sovraštvo do ostalih Slovanov, še posebej pa do Srbov. Prvi poi[z]kusi so se posrečil[i] in to je dalo poguma za vse nadaljn[j]e boje. Nemškutarji so vrgli Jugoslovane iz Podkloštra[,] začela se je splošna ofenziva na celi fronti od nemške strani in Jugoslovani so se morali umakniti ob celi črti skoraj do Drave.«²²

Prihod brambovcev v Tinje se je Tischlerju dodobra vtisnil v spomin. Tudi njegovega očeta so kot preostale gerente, imenovane med jugoslovansko zasedbo, aretirali. Brambovci so ga posmehljivo naslavljali z: »*Du, serbischer Bürgermeister!*«. Po Tischlerjevem pričevanju naj bi »razjarjena tolpa« nameravala pobiti oba duhovnika v Tinjah: župnika Gregorja Einspielerja in frančiškanskega patra Pichlerja.²³ Oba sta se še pravi čas uspela umakniti na desni breg Drave, v Škocjan. Nista pa mogla preprečiti ropanja župnišča, pri čemer naj bi po Tischlerjevem pričevanju brambovcem pomagali tudi domačini, saj naj bi se bali, da jih bodo v nasprotnem primeru razglasili za srbofile. Vendar se je 28. aprila 1919 začela nova ofenziva, tokrat po ukazu takratnega predsednika Deželne vlade za Slovenijo Brejca: »Ta dan so Jugoslovani napravili napad na vsej črti in našli nemško vojaštvo popolnoma nepripravljeno. Napad bi gotovo rodil najboljše sadove, ako se ne bi v zadnjem momentu, pred vratmi Celovca, izkazala onemoglost in slabost jugoslovanskih čet, ki so bile takrat na meji. Nemci so 29. aprila napad odbili, posrečilo se jim je preiti v ofenzivo, ki je rodila ogromne uspehe. Tekom meseca majnika so zasedli vso Koroško. Tudi sedanjo jugoslovansko Mežiško dolino. Nemške čete so stale nad Slovenj Gradcem, pretila je nevarnost slovenski Štajerski in to je bilo povečini povod, da se je organizirala nova armada, obstoječa večinoma iz dobrovoljcev.« Vnovičen prihod jugoslovanskih čet, ki so zasedle Celovec in Gosposvetsko polje, je tudi Tischler po lastnem pričevanju pričakal evforično: »Vsi smo bili v tistih dneh zmage gotovi.«

²² Vinzenz Schumy je bil deželni glavar v letih 1923–1927.

²³ Po poročanju slovenskega tiska naj bi bil ob cesti v Št. Lipšu (St. Philippen ob Sonnegg) nalepljen plakat, na katerem so Gregorju Einspielerju in drugim duhovnikom grozili s smrtjo. Marjan Linasi, *Jugovzhodna Koroška 1918–1920. Poskus sinteze burnih dogajanj od prevrata do plebiscita na območju nekdanjih političnih okrajev Velikovec/Völkermarkt, Wolfsberg (Volsperk) in Slovenj Gradec (Windischgraz)* (Mohorjeva založba: Celovec – Ljubljana – Dunaj 2024), 179.